

HANS VON FRIESEN:

Det nya Tyskland

Östtyskland åderlåts på unga och välutbildade samtidigt som industrin förlorat sin internationella konkurrenskraft och de ekonomiska problemen är mycket stora. Stat och regim är så förknippade med varandra i Östtyskland att det är tveksamt om den ena kan överleva utan den andra.

Tysklandsfrågan har åter placerats på den internationella dagordningen. Det blir allt svårare att förmena tyskarna den nationella självbestämmanderätt, som tillerkänns alla andra folk.

Erich Honeckers avgång som östtysk stats- och partichef var mer än ett personskifte. Den signalerade djupgående förändringar i ett land, som sedan det andra världskrigets slut har fungerat som Sovjetunionens utpost och bålverk mot väst. Efter Honeckers fall avlägsnades stalinistiska veteraner från sina poster. Både regeringen och kommunistpartiets politbyrå fick ny sammansättning för att markera, att en ny tid stod för dörren. Press, radio och TV, som lydigt hade fungerat som redskap för de maktavande, fick en friare ställning. Kulmen blev beslutet att låta östtyskar fritt resa till väst med möjlighet att komma tillbaka, om de så önskade. Därmed var Berlinmuren åtminstone symboliskt riven efter 28 år.

Honecker hävdade envist, att glasnost och perestrojka inte var något för Öst-Tyskland. Resultatet blev en massflykt utan motstycke sedan 1950- och början på 1960-talet. När efterträdaren Egon Krenz öppnade gränsen mot väst via Tjeckoslovakien, blev utvandringen ännu större. De, som gav sig iväg, litade inte på försäkringarna om verkliga och varaktiga reselättnader. I denna situation hade Krenz inget annat val än att omedelbart avskaffa alla restriktioner.

Östtyskland har under år 1989 förlorat över 200 000 av sina 16 ½ miljon invånare. Några har visserligen ångrat sig och vill återvända, men åderlåtningen är trots detta förödande stor. Den har blivit desto mer kännbar, som det är unga, välutbildade människor, som har gett sig iväg, inte därför, att de har känt sig politiskt förföljda, utan därför, att de hyser ett grundmurat förakt för det land, som de hade växt upp i. Genomsnittsåldern bland dem,

Hans von Friesen är skribent i EG-frågor och känd bl a från Sveriges Radio.

som har vänt Östtyskland ryggen, ligger klart under 30 år. Hela kvarter i östtyska städer ligger mer eller mindre öde, samtidigt som många företag hotas av nedläggning, eftersom de har förlorat sin mest värdefulla arbetskraft.

Samtidigt har en ny, politiskt medveten opposition växt fram. Det är människor, som vill stanna för att kunna reformera den östtyska staten inifrån. De säger sig vilja ha äkta socialism i stället för det perverterade stats- och samhällssystem, som Honecker och dennes företrädare Walter Ulbricht stod för. Detta gör, att de känner en djup misstro mot den nye stats- och partichefen Egon Krenz, som fram till sin upphöjelse som Honeckers efterträdare hörde till dem, som bestämt motsatte sig reformer. Bl a försvarade han öppet det blodiga sätt, på vilket demokratiörelsen i Kina krossades.

Demonstrationer med många gånger hundratusentals deltagare har genomförts i östtyska städer, utan att polisen har ingripit. Krav har framförts om demokrati, yttrandefrihet och reformer. Men ingen röst har höjts för en tysk återförening. Den östtyska statens existens har inte ifrågasatts.

Västtyskland har fått ta emot den största flyktingströmmen österifrån, sedan Berlinmuren började byggas den 13 augusti 1961. Många av nykomlingarna har välkomnats med öppna armar av västtyska företag och institutioner, som skriker efter kvalificerad arbetskraft. Där emot har det varit svårare att hitta bostäder, framför allt i storstäderna, dit de flesta östtyska flyktingar vill komma. Särskilt bekymmersamt är det att finna godtagbara boendeförhållanden för dem, som söker sig till Västberlin.

Den västtyska reaktionen

Det blev dramatiska och gripande scener inte endast i Berlin utan också i flera västtyska städer längs gränsen mellan de båda tyska staterna, när närmare två miljoner östtyskar kom på besök under den första veckohelgen efter det, att regimen i Öst-Berlin hade hävt reserestriktionerna. Men trots glädjen att återse vänner och anhöriga efter en lång och plågsam skilsmässa, som i många fall har varat i årtionden, har västtysk opinion reagerat påfallande lugnt och återhållsamt. Ansvariga politiker har uttalat sig mycket försiktigt. Förbundskansler Helmut Kohl och den socialdemokratiske oppositionsledaren Hans-Jochen Vogel har varnat för västtysk inblandning i inre östtyska angelägenheter. Båda har, med instämmande av talrika partivänner, understrukit, att Östtysklands framtid måste bestämmas av de människor, som bor där.

Förbundsregeringen i Bonn har gång på gång gjort klart, att det inte är ett västtyskt intresse att destabilisera Östtyskland. Den omständigheten, att flyktingströmmen har antagit sådana proportioner, att den östtyska staten löper allvarlig risk att förblöda, är en källa till västtysk oro. Samtidigt avvisades bestämt anklagelser om, att krisen skulle vara framkallad av västtyska intriger och ränker. Östtysklands problem är hemmaproducerade, har det hetat i Bonn.

Ekonomisk kris i DDR

Löften har avgetts om ekonomisk hjälp till Östtyskland, om verkliga reformer genomförs där. Ett sådant bistånd skulle användas till att göra det attraktivare för östtyskar att stanna i stället för att bege sig till

Västtyskland. Det kommer att behövas, eftersom Östtyskland inte endast har drabbats av en politisk och moralisk förtroendekris utan också hotas av ekonomisk kollaps.

Östtysk industri har förlorat sin internationella konkurrenskraft och beteckningen "Made in DDR" har blivit en synonym för bristande kvalitet. En stor flaskhals är bilindustrin. En östtysk måste vänta i mellan 10 och 15 år för att få köpa en bil. Det, som då erbjuds, är omoderna tvåtakare, som inte uppfyller rimliga

---

Östtysk industri har förlorat sin internationella konkurrenskraft och beteckningen "Made in DDR" har blivit en synonym för bristande kvalitet.

---

miljökrav. Även maskinindustrin, vars produkter tidigare åtnjöt internationellt anseende, brottas med betydande svårigheter.

Den ekonomiska krisen är så allvarlig, att det förmodligen inte finns någon annan lösning, än att västtyska intressen träder in. Östtysk industri måste börja tillverka sådant, som omvärlden vill ha och samtidigt sälja sina produkter till de priser, som marknaden är villig att betala. Det betyder en järnhård konkurrens med nya industriländer som Sydkorea, Taiwan, Hongkong och Singapore. Detta klarar inte de politikerstyrda företagen i Östtyskland. Möjligen kan västtysk företagsamhet rädda situationen.

Ett enat Tyskland?

Samtidigt som den östtyska staten kämpar för sin existens, har det i Västtyskland växt fram en ny Tysklandsdebatt kring ämnet återförening. Den är påfallande oprecis, och de deltagande understryker, att de talar om en lång och svår process. Skillnaden mellan dagens situation och läget på 1950-talet är påfallande. Då framstod återföreningen som ett förhållandevis enkelt problem: om bara tyskar i öst och väst fritt fick bestämma över sin framtid, skulle Östtyskland automatiskt uppgå i Västtyskland.

I dag är perspektivet ett annat. De västtyskar, som nu tar ordet återförening i sin mun, behöver inte ens mena tillkomsten av en ny tysk enhetsstat. Det kan i stället vara fråga om ett gradvis närmande mellan människorna i två tyska stater, som i snart ett halvsekel har levt skilda från varandra. Det har gått närmare 45 år sedan det andra världskrigets slut. Men Bismarcks tyska rike existerade inte längre än i 74 år. Åren 1871–1945 är den enda period i historien, då tyskarna har levt tillsammans i samma stat. Politisk splittring och delning är alltså ett normaltillstånd för den tyska nationen.

Det finns många orsaker till, varför tyskarna har haft svårt att hitta hållbara former för politisk samlevnad. Kejsar Karl V försökte under 1500-talets förra hälft skapa ett enhetligt Tyskland av samma slag som de nationalstater, som samtidigt uppstod på andra håll i Europa. Han misslyckades bl a därför, att Luthers reformation fördjupade den politiska oredan genom att tillföra den en konfessionell dimension. Trettioåriga kriget hundra år senare befäste både den politiska och den religiösa splittringen. Först sedan

1800-talets nationalistiska strömningar hade skapat ett nytt nationalmedvetande, blev det möjligt att förverkliga den tyska enhetstanken. Men inte heller Bismarck kunde bortse från historiska realiteter. Han var tvungen att ta hänsyn till de många småfurstendömena, med resultat att det nya tyska riket blev en förbundsstat med Preussen som kärna och viktigaste delstat.

Bismarck genomförde sitt enhetsverk "med järn och blod". Hans tyska rike föddes i krig och gick under i krig. I 74 år var det enade Tyskland en oroshärd i Europas mitt. Därför försökte andra europeiska makter att krossa den tyska enhetsstaten. Detta lyckades år 1945, då slutet kom inte endast för den tyska krigsmakten utan också för det, som fanns kvar av en tysk centralregering.

Återföreningsfrågan hade en framträdande plats i västtysk politisk debatt under 1950-talet. Så småningom inställde sig dock en viss resignation. En första tillnyktring kom i samband med de oroligheter, som bröt ut i Östberlin den 17 juni 1953 och snabbt spred sig till andra delar av Östtyskland. Sovjetunionen ingrep med vapenmakt, och ordningen kunde återställas. Västmakterna nöjde sig med protester, som allmänt uppfattades som pliktskyldiga formaliteter.

I samband med tillkomsten av 1955 års Tysklandsfördrag, som gjorde slut på ockupationen av Västtyskland, förband sig västmakterna att verka för en tysk återförening. Detta var dock främst en läpparnas bekännelse. Inga försök gjordes att stoppa Berlinmuren, som befäste Tysklands delning. 1971 års fyrmaktsöverenskommelse om Berlin säkrade främst tillfartsvägarna mellan Västtysk-

land och Västberlin men lämnade muren oantastad. Detta avtal var dessutom en viktig förutsättning för Willy Brandts östtyska fördragsverk, som ledde fram till, att Västtyskland erkände den östtyska statens existens.

Sovjetunionen har länge betraktat Tysklands delning som en garanti för sin egen säkerhet. Men även många västeuropeiska länder skulle med oro se, att tyskarna i öst och väst kom samman i en gemensam stat. Det ligger ett stort mått av politisk sanning bakom det skämtsamma talesättet, att fransmännen älskar Tyskland så mycket, att de vill ha två stycken. Frankrikes fruktan för en tysk återförening delas av många andra av Västtysklands bundförvanter inom EG och NATO. Även i väst framstår Tysklands delning som ett viktigt led i den säkerhetsbalans, som har gett Europa dess hittills längsta sammanhängande fredsperiod. Om en tysk återförening skall accepteras, blir villkoret antagligen, att det sker inom ramen för en bredare europeisk union i EG:s regi.

Samtidigt går det inte att bortse från, att den östtyska statsbildningen är onaturlig. Den saknar helt nationell identitet och har dessutom tillkommit genom diktat uppifrån och utifrån. Varken Polen eller Ungern kommer att gå under till följd av den snabba politiska omdaningsprocess, som nu pågår. En ny Pragvår skulle heller inte hota Tjeckoslovariens existens. Men i Östtyskland är stat och regim så intimt förknippade med varandra, att det är tveksamt, om den ena kan överleva utan den andra. Detta öppnar mörka perspektiv för östtyska reformvänner men är förmodligen ett faktum, som det inte går att bortse från.

Västtyskland och NATO

Västtyskland kallades en gång för en ekonomisk jätte, men en politisk dvärg. Detta talesätt gäller inte längre. Willy Brandts östpolitik skapade ett utrikespolitiskt svängrum både öster- och västerut, som också har utnyttjats. Västtyskland värnar numera om sina egna intressen på ett sätt, som hade varit otänkbart på 1950- och 60-talen. Ett exempel är, hur Helmut Kohl hösten 1987 genomdrev, att hans dåvarande försvarsminister Manfred Wörner blev generalsekreterare i NATO. Detta var ett allt annat än populärt val. Kohls motivering var ännu svårare att smälta. Den gick ut på, att Västtyskland var så stort och gjorde så betydande insatser för det gemensamma NATO-försvaret, att det hade rätt att kräva det inflytande, som det innebar att få tillsätta den högsta politiska posten inom västmaktsalliansen.

Samtidigt fanns det de, som lite spydigt påpekade, att generalsekreteraren har två uppgifter, nämligen att hålla kvar amerikanerna i Europa och att hålla tyskarna så små som möjligt. På grund av det, som hände under Hitlertiden, har såväl NATO som Warszawapakten som en av sina viktigaste uppgifter att kontrollera sina tyska bundsförvanter, som ju båda har förhållandevis starka krigsmakter.

Tyskar i öst och i väst har under hela ef-

terkrigstiden fått finna sig i en betydande internationell diskriminering. Den östtyska statsbildningen tillkom med Stalins nåde, men även Västtyskland måste godta inskränkningar i sin nationella suveränitet. Således åtnjuter de västallierade stridskrafterna fortfarande rättigheter, som skulle vara otänkbara i andra länder. Här kräver alltfler västtyskar en ändring. De har tröttnat på, att deras land betraktas och behandlas som en sorts buffert mellan öst och väst, som kommer att läggas i ruiner i händelse av krig.

Tysklandsfrågan har åter placerats på den internationella dagordningen, och den kräver också någon form av långsiktig lösning. Det blir allt svårare att förmena tyskarna den nationella självbestämmanderätt, som tillerkänns alla andra folk. Tanken på ett enat Tyskland framkallar rysningar på många håll i Europa, och försök kommer säkert att göras att förhindra, att en sådan stat uppstår. Men att vägra tyskar i öst och väst att närma sig varandra kan bli en grogrund för den sorts nationalism, som ingen vill ha efter de historiska erfarenheterna från Hitlertiden. Länderna inom EG har lärt sig att leva med ett starkt Västtyskland, vars internationella inflytande baseras på ekonomiska prestanda och inte på militära maktmedel. Denna erfarenhet kan bli viktig för framtiden.